

Kuvayı İnzibatiye / Hilâfet Ordusu*

Ayten Başabaş Dirier**

ORCID: 0000-0003-0673-4366

Öz

Kuvayı İnzibatiye/Hilâfet Ordusu; İstanbul Hükümeti'nin; İngilizlerin telkiniyle, Anadolu'daki Kuvayı Milliye hareketini bastırmak için kurduğu ordudur. 4. Damat Ferit hükümeti tarafından 18 Nisan 1920 tarihinde kurulan ordu, üç piyade alayı ve bir topçu taburundan oluşuyordu. Niğebancılar-Kızılhançerlilerin katıldığı, 4.000 kişilik tümenin komutanlığına Süleyman Şefik Paşa atandı. İngilizlerin silah-mühimmat vereceği Ordunun Alay Komutanlarına 150, Teğmenlere 60, erlere 30 lira maaş bağlandı. Birlikler, Nisan-Mayıs başlarında İzmit bölgesine konuşlandı. S.Şefik Paşa isyancılara komuta eden Ahmet Anzavur ile anlaşamayınca, harekete geçmedi. İngilizler görevden aldırıp, yerine Tuğgeneral Suphi Paşa atandı. Anzavur, 10 Mayıs'ta Adapazarı, ardından Kandıra'ya girdi. 15-17 Mayıs'ta, Eskişehir yolunu açmak için Geyve Boğazı'na yaptığı saldırılar; bölgedeki Kuvayı Milliye Komutanı Ali Fuat Paşa'nın, Ç.Ethem'in Kuvayı Seyyare kuvvetleri ile gönderdiği 20.Kolordu karşısında yenilgiye uğrayarak, Adapazarı ve Sapanca'yı kaybetti. Suphi Paşa, Ali Fuat Paşa ile anlaştı. Yarbay Senai komutasında, 14 Haziran'da saldırıya geçen Kuvayı İnzibatiye yenilgiye uğrayınca, piyadeler Millî Kuvvetlere kaçtı. Millî Kuvvetlerin İzmit'e saldırısını Ermeniler-İngilizler püskürtse de; 25.VI.1920'de dağılan Kuvayı İnzibatiye'deki birliklerin kuruluştan kaldırıldıkları, subay-erlerin terhis edilmeleri bildirildi. Özel Karargâh'taki K.Albay A.Refik'in görevi sona erince, İngilizlerin oyunu bozuldu.

Anahtar Kelimeler: Kuvayı İnzibatiye, Süleyman Şefik Paşa, İzmit, Ahmet Anzavur, Suphi Paşa

Gönderme Tarihi: 30/03/2021

Kabul Tarihi:29/08/2021

* Bu Makale, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsünde, Prof.Dr.Ergün Aybars'ın danışmanlığında hazırlayıp, 1992 yılında sunduğum "İstanbul-Anadolu Mücadelesi ve Kuvayı İnzibatiye" başlıklı Yüksek Lisans Tezinden türetilmiştir. Prof.Dr.Zeki Arıkan ve Prof.Dr.Salih Özbaran hocalarımıza teşekkürlerimle.

** Araştırmacı Yazar, İzmir-Türkiye, ayteendirier@hotmail.com

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

DİRİER, A., "Kuvayı İnzibatiye / Hilâfet Ordusu", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 8, S. 3, 2021, s.968-983.

Kuvayı İnzibatiye/ Army of the Caliphate

Ayten Başabaş Dirier**

ORCID: 0000-0003-0673-4366

Abstract

Kuvayı İnzibatiye/Army of the Caliphate; it is the name given to the army established by the İstanbul government, with the suggestion of the British, to suppress the National Force movement in Anatolia. Founded on April 18, 1920, by the fourth government of Damat Ferit, this army consisted of three infantry regiments and an artillery battalion. Süleyman Şefik Pasha was appointed as the commander of 4,000 man division which Nigehbancılar-Kızılhançerler joined up. The Regimental Commanders of the army, to whom The British would provide weapons and ammunition, were paid 150 lira, 60 lira to lieutenants, and 30 lira to privates. The troops were deployed to the Izmit region in April-early May. S. Şefik Pasha could not agree with Ahmet Anzavur who commanded the rebels, he did not act. He was dismissed by the British and replaced by Brigadier General Suphi Pasha. Anzavur entered Adapazarı and then Kandıra on 10 May. The attacks on the Gevye Strait on 15-17 May open the way to Eskişehir, he lost Adapazarı and Sapanca by being defeated by the 20th Corps, which was sent by the National Force commander Ali Fuat Pasha in the region with the National Mobile Forces Ç.Ethem. Suphi Pasha agreed with Ali Fuat Pasha. When the Kuvayı İnzibatiye, which attacked on 14 June under the command of Lieutenant Colonel Senai, was defeated, the infantrymen joined the National Forces. Although the Armenians-British repelled the attack of the National Forces on Izmit; it was reported that the units in the Kuvayı İnzibatiye, which were disbanded on 25.6.1920, were removed from the organization and the officer-privates were immobilized. When the duty of C.Colonel A. Refik at the Special Headquarters ended, the game of British was broken

Keywords: Kuvayı İnzibatiye, Suleyman Şefik Pasha, İzmit, Ahmet Anzavur, Suphi Pasha

Received Date: 30/03/2021

Accepted Date: 29/08/2021

** Researcher Author, Izmir-Turkey , aytendirier@hotmail.com

You can refer to this article as follows:

DİRİER, A., "Kuvayı İnzibatiye / Hilâfet Ordusu", *Academic Journal of History and Idea*, Vol. 8, Issue 3, 2021, p.968-983.

Кувайи Инзбатие - Армия Халифата;

Айтен Башабаш Дириер*

Орцид: 0000-0003-0673-4366

Резюме

Кувайи Инзбатие-Армия Халифата; Это название армии, созданной стамбульским правительством по предложению британцев для подавления движения Кувайи Миллие в Анатолии. Армия, основанная 18 апреля 1920 года правительством XX Жениха Ферита, состояла из трех пехотных полков и артиллерийского дивизиона. Сулейман Шефик-паша был назначен командиром 4-тысячной дивизии, к которой присоединился Нигехбанджылар-Кызылхансерлилер. Командирам полков, которым британцы предоставили оружие и боеприпасы, платили 150 лир, 60 лир лейтенантам и 30 лир рядовым. Войска были развернуты в районе Измита в начале апреля-мая. Когда Ш.Шефик-паша не смог договориться с Ахметом Анзавуром, командовавшим повстанцами, он не действовал. Он был уволен британцами и заменен бригадным генералом Супхи-пашой. Анзавур вошел в Адапазары, а затем в Кандыру 10 мая. Атаки на пролив Гейве 15-17 мая с целью открыть дорогу в Эскишехир; Он потерял Адапазары и Сапанджу, потерпев поражение от 20-го корпуса, который был отправлен командиром Кувай Милли Али Фуат-пашой в регион с Кувайскими силами Ч. Этхема. Супхи-паша согласился с Али Фуат-пашой. Когда Кувай инзбатие, атаковавшие 14 июня под командованием подполковника Сенаи, потерпели поражение, пехотинцы присоединились к национальным силам. Хотя армяне-англичане отразили наступление Национальных сил на Измит; В 25.VI.1920 г. сообщалось, что войска в Кувай-Инзбатие, которые были расформированы, были выведены из учреждения, а офицеры и рядовые офицеры были демобилизованы. Когда миссия полковника А. Рафика в Специальном штабе закончилась, британская игра была сорвана.

Ключевые слова: К.Инсибатие, Ш.Шефик Паша, Измит, А.Анзавур, Супхи-паш

Получено: 30/03/2021

Принято: 29/08/2021

* Исследователь Автор, Измир Турция, aytendirier@hotmail.com

Ссылка на статью:

DİRİER, A., "Kuvayı İnzibatiye / Hilâfât Ordusu", *академическая история и мысль*, Т.8, NO.3, 2021, С.968-983.

Giriş

Dünyada hiçbir devrim yoktur ki, iktidarını oluştururken, eski iktidarla çatışmasın. Devrimcilerin karşısına salt devirmek istedikleri iktidar değil, düzene karşı olan başka güçler de çıkar. Fransız ve Rus İhtilâllerinde de geçerli olan bu kuraldan, Osmanlının bağrından çıkan Türkiye Cumhuriyeti de kurtulamadı ve imparatorluğun silahı ile karşı karşıya geldi. Ama Anadolu İhtilâli'ndeki gelişmeler, diğerlerine göre değişik ve çözümü güç bir soruna dönüştü. Başlangıçta emperyalist işgallere karşı başlayan Anadolu İhtilâli, kısa bir süre sonra emperyalizmin desteğindeki Karşı İhtilâl hareketiyle karşılaştı. Bu hareketin oluşması da, bastırılması da pek kolay olmadı.

Yüzyıllarca din-vatan-millet sembolleri ile dalgalanan bayrağı, alışılmadık bir el kapmış, vatan ve bağımsızlık için yükseltmişti. Ulus şaşkındı, bir yandan altı yüzyıllık gelenek, bir yandan kurtuluş umudu... Hükümet, Karşı İhtilâl hareketlerinden bir sonuç alamayınca, İngiltere yardımıyla kurulan Kuvayı İnzibatiye Ordusunu Anadolu'ya gönderip, Türk'ü Türk'e kırdırdı. Ulusalıcılar güçlerini vatana yaygınlaştırıp, siyasal örgütlenmeye çalışırken, iç-dış düşmanla uğraştıklarından, savaş uzun ve yıpratıcı oldu.

I- Kuvayı İnzibatiye'nin Kuruluşu-Etkinlikleri

I.1- Gerekçe

15.V.1919'da İzmir'in işgaliyle uyanan Kuvayı Milliye ruhunun, Amasya Genelgesi ve kongrelerle örgütlü bir direnişe dönüşmesi, 16.III.1920'de İstanbul'un resmen işgali üzerine BMM'nin açılmasıyla yeni bir siyasal yapının ortaya çıkması karşısında; 5 Nisan'da İstanbul Hükümetinin başına IV.kez geçen Damat Ferit,¹ İngilizlerin telkiniyle karşıt önlemler almaya başlamıştır. İngilizleri yaptırımlara yönelten olaylar şöyle gelişmiştir:

İstanbul'un işgali üzerine, M. Kemal Paşa'nın Kolordu ve Valiliklere çektiği telgraflarda, alınacak önlemler arasında "Rehin olarak İngiliz Kontrol Subaylarının tutuklanması"² bildirilmesi³ üzerine; subaylar tutuklanırken,⁴ Geyve Boğazı

¹ *Türk İstiklal Harbi VI, Ayaklanmalar*, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Ankara, 1974, s.119; Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi*, Türk tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s.147.

² Bu karar, son Osmanlı Mebusan Meclisi toplandığı sırada, İngilizlerin önemli kişileri tutuklayacaklarını tahmin eden M. Kemal Paşa tarafından, 22 Ocak 1920'de (Bkz: Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, (Vesikalar), C.III., Türk

Anadolu'ya gönderilebilecek kuvvetleri engellemek için kapatılıp, yöredeki köprüler ve demiryolları havaya uçuruldu.⁵ Afyonkarahisar ve Eskişehir'de bulunan ve demiryollarını denetleyen İngilizler, Ulusal Kuvvetler tarafından silâh gücü ile adım adım geriye atılarak İzmit'in batısına kadar sürüldü.⁶ Bu tutum, gerekirse İngilizlerle de savaşılacağını gösterdiğinden,⁷ düşmanla işbirlikçilerini ortak harekete yöneltti. 26 ve 31 Mart tarihlerinde İstanbul Hükümetine iki nota veren Yüksek Komiserler, Ulusal Harekâtın resmen ret ve mahkûm edilmesini istediler.⁸ 29 Mart'ta Salih Paşa bu harekâtın, doğal hakların savunulması olduğu yanıtını verince; De Robeck bu karşılıktan M. Kemal Paşa'nın onaylandığı anlamını çıkardı. 1 Nisan'da uzun bir nota ile işgal kuvvetlerince yapılan hukuka aykırı işlemler protesto edilince,⁹ ortam iyice gerginleşti. Salih Paşa Hükümeti'nin istifası üzerine Padişah. Tevfik Paşa'yı göreve getirmek istedi. Tevfik Paşa'nın olumsuz karşılık vermesi üzerine,¹⁰ yine Damat Ferit dönemi gelip çattı.¹¹

Mebusan Meclisi ikinci başkanı Hüseyin Kâzım Bey'in; eğer Damat Ferit İngilizlerden sağlam bir söz almışsa görevlendirilmesini, almamışsa ülkede kötü bir etki yapacağını söylemesi üzerine, padişah kızgınlıkla "*Ben istersem Rum Patriğini de Ermeni Patriğini de getiririm, Hahambaşyı da getiririm*" karşılığını verdi.¹² Damat Ferit, bir İngiliz Subayının katıldığı törenle sadrazam atandığına dair buyruğu okuttuktan sonra, göreve başladı.¹³ 11 Nisan 1920'de işgalcileri hoşnut kılacak zincirleme kararlar alındı:

-Osmanlı Mebuslar Meclisi 4 ay içinde tekrar toplanmak üzere dağıtıldı.

-Şeyhülislam Dürrizade Abdullah'ın ulusalcıları başkaldırmış, dinsizler olarak niteleyip, öldürülmelerini gerekli kılan 10 Nisan Fetvası,¹⁴ Takvim-i Vekayi ve diğer İstanbul gazetelerinde yayınlandı.

Devrim Tarihi Enstitüsü, İstanbul 1967, s. 1104 vesika 226 a,b) Konya, Sivas, Erzurum Kolordu Komutanlarına bildirilmişti. Bkz. Mustafa Kemal Atatürk, *Söylev*, I, 7. basım, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1978, s.270; Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, (çev. Cemal Köprülü), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 148.

³ M.K. Atatürk, *Söylev*, s. 301-304.; M. K. Atatürk, *Nutuk*, s.413-418.

⁴ Mehmet Arif, *Anadolu İnkılâbı*, Yeni İstanbul Kültür Yayınları, İstanbul 1969, s. 26; Ayrıntı için ayrıca bkz: G. Jaeschke, *a.g.e.*, s.188-194.

⁵ Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1984, s.198; Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilâli* C. I, 5. baskı, Yayın evi yok, İstanbul 1981, s.32

⁶ *Türk İstiklal Harbi- VI, Ayaklanmalar*, Genelkurmay Harp Tarihi Bildirileri, Ankara 1974 VI. s.119.

⁷ Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir 1984, s. 198.

⁸ G. Jaeschke, *a.g.e.*, s.153; Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu*, 2. baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul 1964, s.387.

⁹ G. Jaeschke, *a.g.e.*, s.153

¹⁰ Ali Fuat Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim*, 4. Baskı, Türk tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987 s.260.

¹¹ G. Jaeschke, *a.g.e.*, s.153.

¹² A. F. Türkgeldi, *a.g.e.*, s.260-261.

¹³ G. Jaeschke, *a.g.e.*, s.153.

¹⁴ Damat Ferit, İngilizlerin fetva konusunda ısrarlı olduklarını, bu nedenle Dışişleri Bakanı olarak bunu benimseyip, hazırlanacağına dair söz verdiğini belirtir. Oysa Foreign Office dosyalarında bu görüşü

-D.Ferit'in hazırlattığı, Yalancı ulusallık davası ile kişisel çıkarlarına vatan ve milleti feda edenlerin, hem Anadolu'yu korkunç bir saldırı tehdidi ile karşı karşıya bıraktığı, hem de devletin başını gövdesinden ayırdığını belirten- hükümet bildirisi yayımlandı.

-Padişahın, ulusallık namı altında kargaşa yaratanların cezalandırılması için 5 Nisan'da D. Ferit'e verdiği buyruk yine yayımlandı.¹⁵

Üç metin bir arada basılarak, Yunan ve İngiliz uçakları ile Anadolu'ya dağıtılıp, halkın dinsel duygularından yararlanılmak istendi. Din ideolojisinin etkin olduğu toplumda, bu üç silah çok etkili oldu ve Anadolu'da ayaklanma kıvılcımları hızla yayılarak, ortalığı bir orman yangınına döndürdü.

Ankara Müftüsü Mehmet Rıfat(Börekçi)'in, -Gerçeklere aykırı hazırlanan fetvaların geçerli olamayacağı, Müslümanların Halifesinin kurtarılması ve vatanın düşmandan temizlenmesini kapsayan 16 Nisan tarihinde yayınlanan, yüzlerce müftü ve din bilgini tarafından onaylanan- karşıt fetvası,¹⁶ yangını söndürmede etkili olmadı.

Fetvalar savaşı iki tarafın duygularını yansıtması açısından ilginçtir. Bir yandan hanedanın gücü tükenmiş sallantıda, gayya kuyusundaki hükümdarın sempatanları,¹⁷ öte yandan yüksek ruhlu ulusalcılar. Bir sonuç alamayan İstanbul'dakiler, sonunda ulusalcıların ipini çekmeye karar verdiler.

11 Mayıs 1920'de Nemrut Mustafa Paşa¹⁸ başkanlığındaki Birinci Sıkıyönetim Mahkemesinin verdiği, M.Kemal Paşa, Kara Vasıf, Ali Fuat Paşa, Alfred Rüstem, Dr. Adnan ve Halide Edip hakkında idam kararını,¹⁹ yönetim onayladı. Liderleri yok etmek kolaydı, ama Anadolu'nun bağrında kök salan Ulusal Kuvvetleri ve çoğu subay kökenli yöneticilerini ortadan kaldırmak çok güç, hatta olanaksızdı. Tümünün duygularını M. Kemal Paşa, 4 Nisan'da Ankara'ya gelen Yunus Nadi'ye şöyle dile getirdi:

"Ulusun bağımsızlığını vatanın son kaya parçası üzerinde savunacağız, kurtaracağız veya -eğer mukadderse- öleceğiz.²⁰ Fakat eminiz ki ölmeyeceğiz ve kurtaracağız".²¹ Bu

destekleyebilecek hiçbir belge yoktur. Olsa bile, bu belge yöneticilerin kin ve ahmaklığının belgesidir. Bkz. G. Jaeschke, *a.g.e.*, s.153.

¹⁵ Takvim-i Vekayi 11 Nisan 1920, s.3824.; Tevfik Bıyıklıoğlu, *Trakya'da Milli Mücadele* II, 2. baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara- 1987, s.82-86.

¹⁶Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s.150. ; G. Jaeschke, *a.g.e.*, s.153; Fetva 22 Nisan 1920 tarihinden itibaren çeşitli Anadolu gazetelerinde yayımlandı.

¹⁷ G. Jaeschke, *a.g.e.*, s.153.

¹⁸ Kürt, Nemrut ünvanlı Mustafa Paşa için bkz: Hüsamettin Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası*, Pınar Yayınları, İstanbul 1964, s.364-375.

¹⁹ Takvim-i Vekayi, 24 Mayıs 1336, s.3864. ; H. Ertürk, *a.g.e.*, s.353-356.

²⁰ Sanki 1955 yıl önce (MÖ.35) Çinlilerle kahramanca savaşırken 40 askeriyle yiğitçe ölen Hun Kağanı Çi-çi Yabgu dirilmiş, savaş alanında söylediklerini yineliyordu. Bağımsızlık ve özgürlük ideali her Türk'ün kanında

inançla savaşılanları değişik yörelerde harekete geçirilen isyancılarla²² durduramayacaklarını anlayan İstanbul'dakiler, onlardan daha düzenli ve büyük bir kuvvet oluşturarak yok edebileceklerini umdular.²³

I.2- Hazırlıklar

Bir yandan Ankara'da toplanacak meclis için seçimler yapılması, öte yandan İstanbul'dan kaçan milletvekilleri, kumandanlar ve subayların Anadolu'da toplanması,²⁴ Damat Ferit, Süleyman Şefik, Nemrut Mustafa ve Kiraz Hamdi Paşaları çok tedirgin ettiğinden, yeni ordu tasarısını hızla gerçekleştirmeye kalkıştılar.

8.IV.1920'de İngiliz Yüksek Komiseri Amiral J.de Robeck'i ziyaret eden D. Ferit,²⁵ Anadolu'da sözde ulusalcı denilen hareketin bastırılabilmesi için onlara kuvvetle karşı konulması gerektiğini, müttefiklerin kendisine ne ölçüde yardım edebileceklerini sordu. Bunun üzerine Amiral, Anadolu'daki ulusal kuvvetlere karşı İngilizlerin bir eylemde bulunamayacaklarını, ama onlara karşı kurulacak bir örgüte yardım edebileceklerini belirtti.²⁶ Gerçekte öneri İngilizlerin işini çok kolaylaştıracaktı. Nasıl Rusya'da Denikin ordularını örgütleyip Rusya'yı içten parçalamaya çalışılırsa; Türkiye'yi de ulusal kuvvetleri vurarak parçalamayı,²⁷ Türk'ü Türk'e düşürme yoluyla çıkacak iç savaştan yararlanmayı tasarladıklarından²⁸ hemen hazırlığa giriştiler. Oysa 1919 yılının Ağustos ayında, devletin içinde bulunduğu güç durumun yanı sıra, normal bütçe kaynaklarından yoksun oluşu nedeniyle güvenliğin sağlanamadığını bir nota ile İngiliz Yüksek Komiserliğine bildiren D.Ferit; bir süre sonra İngiliz subaylarının komutası altında yeniden düzenlenecek bir jandarma örgütünü önerdiğinde, olumsuz bir karşılık almıştı.

Başlangıçta öneriye sıcak bakan Webb ve Milne; İngiliz ve Fransızların terhisler yüzünden asker sağlayacak durumda olmamaları nedeniyle, Mısır'dan gelecek Osmanlı savaş tutsaklarından yararlanılması savını ortaya atmış, Mısır'daki İngiliz Başkomutanı da, Türk tutsakları arasındaki gönüllülerden 4 jandarma taburu kurulabileceğini bildirince, ordudan umudunu kesmiş bulunan D.Ferit, böyle bir kuvvetin gerektiğinde ulusal hareketin bastırılmasında da yararlı olabileceğini düşünerek sevinmişti. Ama Paris'te Barış

vardır. Bu özelliği yıllar sonra M. Kemal Paşa şöyle vurgulayacaktır: "Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur."

²¹ U. Kocatürk, *a.g.e.*, s.147.

²² Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam II*, Remzi Kitabevi, İstanbul1971, s.334-335.

²³ *Türk İstiklal Harbi*, s.119.

²⁴ İsmet İnönü, *Hatıralar*, C.I., (haz. Sabahattin Selek), Yayın evi yok, Ankara 1985, s.200.

²⁵ U. Kocatürk, *a.g.e.*, s.148.

²⁶ Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C.III, Milli Eğitim Basımevi, Ankara1988, s. 108.

²⁷ Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Merk Yayıncılık, İstanbul 1988, s.662.

²⁸ Ergün Aybars, *Yakın Tarihimizde Anadolu Ayaklanmaları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, s.13-14.; İ. İnönü, *a.g.e.*, s.198.

görüşmelerini yürüten İngiliz Kurulu, Fransızların Osmanlı Jandarinasındaki tekelci durumları nedeniyle, böyle bir tasarıya kesinlikle karşı çıkacaklarını düşünerek, öneriyi reddetmişti²⁹ Yine aynı yılın 13 Eylül'ünde J.de Robeck ile görüşen D. Ferit, M. Kemal'in hem hükümet hem de Uzlaşma Kuvvetlerine karşı olduğunu, padişaha karşı tavırlarının da değişmeye başladığını ileri sürerek, Anadolu'daki hareketi ezmek üzere bir Türk ordusunun gönderilmesini veya kendilerinin önemli stratejik noktaları işgal etmelerini önerince; J.de Robeck birincisinin iç savaşı başlatacağını, ikincisinin de savaştan bıkmış ve kan dökülmesini önlemek için her çözümü deneyen Uzlaşma Devletlerince benimsenmeyeceğini söyleyip, görüşünü Fransız Yüksek Komiserine de aşıladı.³⁰ D.Ferit'in silahlı güç oluşturma önerilerini sürekli reddeden İngiliz Yüksek Komiserliği, İngiltere'nin yüksek çıkarları için –ancak iş isten geçtikten sonra- girişimi benimsedi.

Kurmayların öneriyi benimsemesinin ardından, Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün Müslüman ülkeleri kapsayan bir “Halife Devleti” durumuna gelmesini amaç edinen³¹ ve İngiliz casusluk yuvası konumunda bulunan İngiliz Muhipleri Cemiyeti hemen etkinliği başlatıp, karşıt ihtilâl hareketlerindeki parasal desteğini,³² kurulması tasarlanan orduya da verdi. Kısa sürede Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Nigehbancılar, Kızılhançerliler ve bunlardan doğan Ahmediye Cemiyeti ortak çalışmaya katıldılar. Kiraz Hamdi Paşa, K. Albay Refik Bey, Topçu Binbaşı(Çopur) İsmail Hakkı, görevden atılma K.Binbaşı Nevres Bey, Em.Tuğgeneral Suphi Paşa gibi Nigehbancılar³³ çalışmalara aktif olarak katıldılar.

I.3- Kuruluşu

18 Nisan 1920 tarihinde onaylanan, 24 Nisan'da Takvim'i Vekayi'de yayınlanan 18 maddelik bir kararnameyle, Jandarma Kuvvetlerine benzer ve gönüllülerden oluşan Kuvayı İnzibatiye'nin kurulması kararlaştırıldı. Kuvayı Milliye'yi tepelemek amacıyla kurulan Kuvayı İnzibatiye, Harbiye ve Dahiliye Bakanlıklarına bağlı olup; subaylar, görevli ve emekli olanlar ile gönüllülerden oluşup, katılanlar ant içtikten sonra göreve başlayacaklardı. Bir tümeni 3 Alay ve 1 Topçu Taburundan oluşan Kuvayı İnzibatiye'nin 1 Alayı-4 Tabur, 1 Taburu-4 Bölük, 1 Bölüğü subaylarıyla birlikte-250 kişiden oluşacaktı. Görev sırasında sakatlanan, şehit düşenlerin ailelerine rütbe ve derecelerine göre zarar ödentisi verilecekti.

²⁹ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, Belge Yayınları, İstanbul 1976, s.503-504.

³⁰ S. Akşin, *a.g.e.*, s. 578.

³¹ Çetin Özek, *Türkiye'de Gerici Akımlar*, Varlık Yayınları, İstanbul 1968, s. 64.

³² Bu Destek, Said Molla'nın mektuplarında açık bir şekilde belirtilir: M.K. Atatürk, *Söylev*, I, s.212-217.; Fethi Tevetoğlu, *Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s.82-94.

³³ Tanık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler(TSP)*, C-II, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1986, s.337-338.

Alay Komutanlarına 150, Teğmenlere 60, erlere 30 lira aylık bağlanarak, aynı gün çıkarılan ikinci bir kararname ile Kuvayı İnzibatiye için 1.250.836 lira ödenek ayrıldı.³⁴

Ulusal kuvvetlerde görevli olan yüzbaşılardan 40-50 lira aldığı bir sırada Kuvayı İnzibatiye'ye bu oranda büyük ödenek ayrılması, İngilizlerin etkisini gösterir. Yerli ve yabancı kaynakların çoğunda Kuvayı İnzibatiye aylıklarının İngilizler tarafından ödendiği belirtilmektedir.³⁵ İngilizler, Türk'ü Türk'e düşürerek çıkacak iç savaştan yararlanmayı tasarlıyorlardı.

Kuvayı İnzibatiye için Enver Paşa tarafından I.Balkan yenilgisinden sorumlu tutularak emekli edilen subaylar seçildi.³⁶ Komutanlığa, Kolordu Komutanı yetkisi ve 500 liralık ek ödenek ile Süleyman Şefik Paşa atandı. "İzmit ve Havalisi Fevkalade Kumandanlığı"na atanan Paşanın görev ve yetkileri bir tüzükle belirtildi.³⁷

Kuvayı İnzibatiye'nin kuruluş çalışmaları yürütüldüğü sırada alınan önlemlerden biri de, "Anadolu Fevkalade Müfettişi Umumiliği"nin kurulmasıdır.³⁸ 28 Nisan'da Mareşal Zeki Paşa'nın getirildiği bu müfettişliğin görevi; güvenliği sağlamak, birliği korumak ve Anadolu'da padişahın otoritesini yeniden egemen kılmaktır.³⁹ Görevleri arasında Kuvayı İnzibatiye'nin denetlenmesi⁴⁰ de bulunan Zeki Paşa, bir temsilci aracılığıyla M. Kemal Paşa'ya mektuplar göndererek uzlaşma yollarını aradı.

Mektuplarda Anadolu'daki ulusal hareketin Müslümanların birbirini öldürmesine yol açtığını, memleketi kurtarmak isteyen padişah ve hükûmeti güç duruma düşürdüğünü ileri sürüp, BMM tarafından kurulan hükûmetin dağıtılması, ordu ve ulusal güçlerin İstanbul Hükûmetine bağlanması ve anlaşma sağlanana kadar çatışmanın durdurulmasını istedi. Ankara Genelkurmayı 30 Mayıs'ta gönderdiği yanıtta, 5 Haziran 1920'de Çekirge'de görüşmelere katılmak üzere gönderilecek kişilerin adları ve yeni bir buyruğa dek Ulusal Kuvvetlerin bölgedeki hareketlerinin durdurulduğunu bildirdi, ama İstanbul Hükûmeti'nin temsilcileri Çekirge'ye gitmediler.⁴¹ Çünkü Ankara'nın verdiği yanıt eline geçmeden, Suphi Paşa ile yaptığı görüşmede gerçeği kavrayan ve 31 Mayıs'ta barış koşullarının ağırlığına

³⁴ *Takvim-i Vekayi*, 24.IV.1336, s.3835. ; Rahmi Apak, *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Güven Basımevi, İstanbul 1942, s.139.

³⁵ Y. Akyüz, *a.g.e.*, s. 167. ; H. Ertürk, *a.g.e.*, s. 412-413. ; K. Karabekir, *a.g.e.*, s.664.

³⁶ İ. İnönü, *a.g.e.*,s.200.; Mümtaz Şükrü Eğilmez, *Milli Mücadele'de Bursa*, Tercüman, İstanbul-1981, s.55.

³⁷ *Harb Tarihi Vesikaları Dergisi(HTVD)*, belge 11749, Ankara-Mart/1965, s.51.; S. Tansel, *a.g.e.*, III. s.110.

³⁸ H. Ertürk, *a.g.e.*, s.411. ; K. Karabekir, *a.g.e.*, s. 680.

³⁹ İleri, 9 Mayıs 1336.

⁴⁰ K. Karabekir, *a.g.e.*, s.709-710.

⁴¹ S. Tansel, *a.g.e.*, s.111-113.

değinen Zeki Paşa, ileriye düşünerek tepeleme işini erteleyip, Kuvayı İnzibatiye Komutanlığını uygulamalarında serbest bıraktı.⁴²

I.4- Etkinlikler

66 subay ve 965 erlik I.Kuvayı İnzibatiye alayı Binbaşı Hasan Tevfik komutasında 29 Nisan'da İzmit'e hareket etti.⁴⁴ Süleyman Şefik Paşa ve kurmayları ise 2 Mayıs'ta İstanbul'dan ayrıldılar.⁴⁵

İzmit'teki Yavuz zırhlısına Karargâh kuran Süleyman Şefik Paşa, % 90'ı askerlikle ilgisi olmayan kişilerden derlenen⁴³ I.Alayı, İzmit'in güney doğusundaki ordugâh ile Sapanca'ya yerleştirdi.⁴⁷ İzmit'te bulunan İngiliz Tugayı ile körfezdeki donanma en büyük dayanaklarıydı.

Bu gelişmeler karşısında, Ali Fuat Paşa komutasındaki ulusal kuvvetler gerekli önlemleri alıp, Geyve Boğazını tahkim ederken;⁴⁴ S.Şefik Paşa'nın bir türlü harekâta geçmemesi üzerine, D.Ferit, Ahmet Anzavur'u Mirimiran/Paşalık unvanıyla İzmit'e gönderdi.⁴⁵ S.Şefik Paşa'yı paylayan Anzavur, gerekli araç, gereç ve donatımı alarak, 8 Mayıs'ta Sapanca üzerinden Adapazarı'na hareket etti.⁴⁶

10 Mayıs'ta Adapazarı, 13 Mayıs'ta Kandıra'yı işgal eden Anzavur, çelikten bir kalkan oluşturan Ali Fuat Paşa ve ulusal kuvvetler karşısında bozguna uğrayarak, geri çekildi.⁴⁷ Anzavur'un kazandığı ufak çaplı başarıların İstanbul basınında abartılarak yazılması üzerine, D. Ferit 20 Mayıs'ta İzmit'e gitti. Olayların basında yazıldığı gibi gelişmediğini, Anzavur'un ağır bir yenilgiye uğradığını görerek, hayal kırıklığı içinde geri döndü.⁴⁸ Anzavur'da İstanbul'a dönerken, adamlarına Kuvayı İnzibatiye ulusalcılarla savaştığında arkadan sıkıştırmalarını öğütleyerek vatanseverliğini(!) kanıtladı.⁴⁹ Dağınık olan ulusal kuvvetlerin toplanmasından sonra, 23 Mayıs'ta Sapanca, Adapazarı ve Hendek'e harekât başlatıldı.⁵⁰ Sapanca ve Adapazarı'na giren Çerkez Ethem suçluları hemen yargılayıp

⁴² Alemdar-3 Haziran 1336.

⁴³ Kenan Esengin, *Milli Mücadelede Hıyanet Yarışı*, Uusal Basımevi, Ankara 1969 s.108.; T. Z. Tunaya, *a.g.e.*, s. 342.

⁴⁴ Rüknu Özkök, *Milli Mücadele Başlarken Düzce- Bolu İsyancıları*, Millet Yayınları, İstanbul 1971 s.258.; Ali Fuat Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*, Vatan Neşriyat, İstanbul 1953, s. 382. ; İ. İnönü, *a.g.e.*, s. 201, S. Selek, *a.g.e.*, s. 355.

⁴⁵ H. Ertürk, *a.g.e.*, s. 414.

⁴⁶ Y. Akyüz, *a.g.e.*, s. 166.

⁴⁷ A. F. Cebesoy, *a.g.e.*, s.383-385.; Yunus Nadi, *I.BMM'nin Açılışı ve İsyancılar*, Sel Yayınları, İstanbul 1955, s.72; İlhan Selçuk, *Yüzbaşı Selâhattin'in Romanı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1981, s.214.

⁴⁸ İleri 9, 21 Mayıs 1336. ; H. Ertürk, *a.g.e.*, s. 413.; A. F. Cebesoy, *a.g.e.*, s.385-389.

⁴⁹ K. Esengin, *a.g.e.*, s.115-116.

⁵⁰ A.F. Cebesoy, *a.g.e.*, s.394-395.

cezalandırdı.⁵¹ A.Fuat Paşa Adapazarı'nda harekâtı yönetirken, Çerkez Ethem ayaklanma bölgesinin nirengi noktası olan Düzce üzerine yürüdü. Refet Bey'in de aynı yere doğru yöneldiğini duyan Düzceliler, Ç.Ethem'in yerine Refet Bey gelirse teslim olacaklarını bildirdiler. Ayaklanma liderlerinin İstanbul ve İngilizlerden gelecek yardım için ulusalcıları oyaladıkları anlaşıldığından, Ç.Ethem'in Düzce'ye girmesi kararlaştırıldı. Hiç direnme görmeden Düzce'ye giren Ç.Ethem ayaklanma liderlerini yakalatıp idam ettirdi.⁵² Refet Bey kuvvetlerinin Bolu ve Gerede'ye girmesiyle bölgeyi kasıp kavuran ayaklanma bastırıldı. Bu hareket sırasında Kuvayı İnzibatiye'ye bağlı 3 subay 40 er tutsak alınarak, birçok silah ele geçirildi, ama bunlar güvenliği sağlamak amacıyla Sapanca ve yöresine yerleştirilmiş kuvvetler olup, asıl Kuvayı İnzibatiye birlikleri yerinde duruyordu.⁵³

D. Ferit bir türlü harekete geçmeyen S.Şefik Paşa'yı –İngilizlerin baskısıyla- İstanbul'a çağırıp, yerine Tuğgeneral Suphi Paşa'yı atadı.⁵⁴ 24 Mayıs'ta İstanbul'dan ayrılan Suphi Paşa, kolorduyu denetledikten sonra, İstanbul'a moral bozucu raporlar göndererek, el altından yakın arkadaşı A.Fuat Paşa'ya aracı göndererek onunla anlaştı.⁵⁵

Tümenin başına ise Yarbay Senai gönderildi.⁵⁶ Yeni komutanlar da işi ağırdan alınca, D. Ferit onları sıkıştırmaya başladı. 14 Haziran 1920'de büyük saldırıyı başlatan Kuvayı İnzibatiye birliklerinin çoğu-özellikle piyadeler- direnme göstermeden ulusal kuvvetlere katıldılar. Direnen topçuları ise ulusal kuvvetlerin şiddetli saldırısı karşısında, onlara yardım eden İngilizlerle İzmit'e çekildiler.

Bu yenilgi karşısında İstanbul'daki işbirlikçiler paniğe kapılarak, İngilizler aracılığıyla ulusalcılarla uzlaşmaya çalıştılar. A.Fuat Paşa ile görüşen İngiliz temsilcisi; Türkiye'nin içişlerine karışmayacaklarını ve Kuvayı İnzibatiye'nin diğer birliklerinin İstanbul'a gönderilmek üzere vapurlara bindirildiğini bildirdi. A.Fuat Paşa İzmit'in boşaltılmasını isteyince anlaşmaya varılamadı. 14/15 Haziran akşamı İngiliz uçakları ulusal kuvvetlere ateş açınca, gece yarısı İzmit'e saldırıldı. Ermeni çetelerinin şiddetli savunması ile İngilizlerin kara ve deniz kuvvetlerinin ateşi karşısında, ulusal kuvvetler geri çekildi. A.Fuat Paşa kuvvetlerini yıpratmamak için 17 Haziran'da Sapanca'ya, ertesi gün de Geyve'ye geri döndü.⁵⁷ 25 Haziran'da Harbiye Bakanlığınca verilen buyrukla, Kuvayı İnzibatiye adı altında oluşturulan tüm birliklerin kuruluştan kaldırıldıkları, yalnız merkez depo taburu ile Üsküdar'da yeni

⁵¹ Ergun Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, C. I-II, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir 1988, s. 31; Çerkez Ethem, *Çerkez Ethem'in Hatıraları*, Dünya Yayınları, İstanbul 1962, s.41-42.

⁵² Ç. Ethem, *a.g.e.*, s. 43-44.; Y. Nadi, *a.g.e.*, s. 69.

⁵³ R. Özkök, *a.g.e.*, s.295-296.

⁵⁴ H. Ertürk, *a.g.e.*, s.414-415.

⁵⁵ K. Esengin, *a.g.e.*, s.118-119.; A. F. Cebesoy, *a.g.e.*, s. 409.

⁵⁶ İleri 23 Mayıs 1336.; Takvimi Vekayi 23 V 1336, N: 3861.

⁵⁷ A.F. Cebesoy, *a.g.e.*, s.410-412. ; S. Tansel, *a.g.e.*, s.124-125.

kurulan taburun Hırkai Şerif'teki dağ takımının bırakıldığı; kaldırılan birliklerdeki gönüllü subaylarla, emekli subay ve erlerin terhis edilmeleri bildirildi. Özel Karargâh Kurmay Başkanı K.Albay A.Refik'in de görevi sona erdi.⁵⁸Gerek ulusal kuvvetler önünden kaçarak İngilizlere sığınan Kuvayı İnzibatiye birliklerinin tel örgülerin gerisine alınmadan, hemen körfezdeki vapurlara horlanarak aktarılmaları;⁵⁹ gerekse barış anlaşması konusunda İngilizlerin takındıkları katı tutum,⁶⁰ işbirlikçiler açısından ibret vericidir. Oysa yardımı saldırgandan ya da işgalciden beklemek tarihsel bir çelişkiydi, tarihin akışına tersti, bunu anlamayan işbirlikçiler ödülleri Sevr'de aldılar.⁶¹

⁵⁸ U. Kocatürk, *a.g.e.*, s.176-177.

⁵⁹ Doğu Ergil, *Millî Mücadele'nin Sosyal Tarihi*, Turhan Kitabevi, Ankara 1981, s.257.

⁶⁰ G. Jaeschke, *a.g.e.*, s.155.

⁶¹ T.Z. Tunaya, *a.g.e.*, s.29.

Sonuç

Başlangıçta emperyalist işgallere karşı başlayan Anadolu İhtilâli, kısa bir süre sonra emperyalizmin desteğindeki Karşı İhtilâl hareketiyle karşılaştı. İç İsyanların yanı sıra, İngilizlerin telkiniyle, Anadolu'daki Kuvayı Milliye hareketini bastırmak için Kuvayı İnzibatiye/Hilâfet Ordusu kuruldu. IV.Damat Ferit hükûmeti tarafından 18 Nisan 1920 tarihinde kurulan ordu, üç piyade alayı ve bir topçu taburundan oluşuyordu. Nigehbancılar-Kızılhançerlilerin katıldığı, 4.000 kişilik tümenin komutanlığına Süleyman Şefik Paşa atandı. İngilizlerin silah-mühimmat vereceği Ordunun Alay Komutanlarına 150, Teğmenlere 60, erlere 30 lira maaş bağlandı.

Birlikler, Nisan-Mayıs başlarında İzmit bölgesine konuşlandı. Süleyman Şefik Paşa isyancılara komuta eden Ahmet Anzavur ile anlaşamayınca, harekete geçmedi. İngilizler görevden aldırıp, yerine Tuğgeneral Suphi Paşa atandı. Anzavur, 10 Mayıs'ta Adapazarı, ardından Kandıra'ya girdi. 15-17 Mayıs'ta, Eskişehir yolunu açmak için Geyve Boğazı'na yaptığı saldırılar; bölgedeki Kuvayı Milliye Komutanı Ali Fuat Paşa'nın, Çerkez Ethem'in Kuvayı Seyyare kuvvetleri ile gönderdiği 20.Kolordu karşısında yenilgiye uğrayarak, Adapazarı ve Sapanca'yı kaybetti. Suphi Paşa, Ali Fuat Paşa ile anlaşıp, M.Kemal Paşa ile yazıştı. Yarbay Senai komutasında, 14 Haziran'da saldırıya geçen Kuvayı İnzibatiye yenilgiye uğrayınca, piyadeler Millî Kuvvetlere kaçtı. Millî Kuvvetlerin İzmit'e saldırısını Ermeniler-İngilizler püskürtse de; 25.VI.1920'de dağılan Kuvayı İnzibatiye'deki birliklerin kuruluştan kaldırıldıkları, subay-erlerin terhis edilmeleri bildirildi. Özel Karargâh'taki K.Albay A.Refik'in görevi sona erince, İngilizlerin oyunu bozuldu.

İç cephe çökertilmedikçe dış cepheye yönelemeyeceğini anlayan M. Kemal Paşa⁶² aldığı savunma, yönetsel, dinsel ve yargısal –özellikle İstiklal Mahkemeleri-önlemlerle⁶³karşıt ihtilâl hareketlerini bastırıp –Anadolu soylar mozağini bağımsızlık ve ulusal birlik çerçevesinde kenetlendikten sonra-⁶⁹ dış düşmana yöneldi. Oysa karşıt ihtilâlcilerle aylarca süren savaş çok şeye mal olmuş ve etkili bir savunmanın düzenlenmesi için gerekli olan gücü alıp götürmüştü. Bundan yararlanıp, Anadolu'nun bağına dek ilerleyen düşmana karşı verilen uzun destansı savaşlarla, kutsal vatan temizlendikten sonra, işbirlikçileri unutmayan ulusalcılar; onları 150'likler denilen kara liste ile ödüllendirip,

⁶² M.K. Atatürk, *Söylev*, II. s.468.

⁶³ U. Kocatürk, *a.g.e.*, s.149.; 165-166; S. Tansel, *a.g.e.*, s.90-96.; D. Ergil, *a.g.e.*, s.207-215.

1924'te yurt dışına sürdüler.⁶⁴ Yeni rejimin yerleşmesinden sonra, 1938'de Atatürk'ün girişimiyle bağışlanarak vatana döndüler, ama emperyalistlerin maşası olabilecek kişiler eksilmediler. Cumhuriyet Döneminde de fırsat buldukça kötülüklerini sergileyen bu kişiler, Türk Ordusunun demir yumruğu altında ezildiler.

XXI. yüzyılın başlarında dünyamız çok hızlı değişimler geçirirken, Atatürk Türkiye'sinin çevresini ateşten bir çember sarmış bulunuyor. Komşularımızdan hiçbiri için gerçek dost diyemezken, dost bildiğimiz müttefiklerin de körükledikleri ırkçı-ayrılıkçı etkinlikler, rejime ve ülkenin bütünlüğüne yönelik iç ve dış tehditler tüm canlılığıyla sürüyor. Yakın ve uzak çevremizin en kararlı ve gönençli ülkesi, Türkiye'mizin varlığına yönelik iç ve dış tehditler ile işbirlikçilerine karşı uyanık olmak hepimizin en kutsal görevidir.

⁶⁴ İlhami Soysal, *150'likler*, 3. baskı, Gür Yayınları, İstanbul 1988, s.25-32 ve 93-100.; F. Tevetoğlu, *a.g.e.*, s.132-137.; Refik Halid Karay, *Minelbab İlelmihrab*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1964, s. 230.

Kaynaklar

I-Gazeteler

Alemdar: 3 Haziran 1336.

Takvim-i Vekayi:

İleri: 9, 21 Mayıs 1336.

II-Kitaplar

AKŞİN, S., *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, Belge Yayınları, İstanbul 1976.

AKYÜZ, Y., *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul 1964.

APAK, R., *Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, Güven Basımevi, İstanbul 1942.

ARİF, M., *Anadolu İnkılâbı*, Yeni İstanbul Kültür Yayınları, İstanbul 1969.

ATATÜRK, M. K. *Söylev*, I, 7. basım, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1978.

ATATÜRK, M. K., *Nutuk, (Vesikalar)*, C.III., Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, İstanbul 1967.

AYBARS, E., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1984.

AYBARS, E., *Yakın Tarihimizde Anadolu Ayaklanmaları*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.

AYBARS, E., *İstiklal Mahkemeleri*, C. I-II, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir 1988.

AYDEMİR, Ş. S., *Tek Adam II*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1971.

BIYIKLIOĞLU, T., *Trakya'da Milli Mücadele II*, 2. baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987.

CEBESOY, A. F., *Milli Mücadele Hatıraları*, Vatan Neşriyat, İstanbul 1953.

EĞİLMEZ, M.Ş., *Milli Mücadele'de Bursa*, Tercüman, İstanbul-1981.

ERGİL, D., *Millî Mücadele'nin Sosyal Tarihi*, Turhan Kitabevi, Ankara 1981.

ERTÜRK, H., *İki Devrin Perde Arkası*, Pınar Yayınları, İstanbul 1964.

ESENGİN, K., *Milli Mücadelede Hıyanet Yarışı*, Uusal Basımevi, Ankara 1969.

ETHEM, Ç., *Çerkez Ethem'in Hatıraları*, Dünya Yayınları, İstanbul 1962.

Harb Tarihi Vesikaları Dergisi(HTVD), belge 11749, Ankara-Mart/1965.

İNÖNÜ, İ., *Hatıralar*, C.I., (haz. Sabahattin Selek), Yayın evi yok, Ankara 1985.

JAESCHKE, G., *Kurtuluş Savaşı İle İlgili İngiliz Belgeleri*, (çev. Cemal Köprülü), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

KARABEKİR, K., *İstiklâl Harbimiz*, Merk Yayıncılık, İstanbul 1988.

KARAY, R. H., *Minelbab İlelmihrab*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1964.

KOCATÜRK, U., *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi*, Türk tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

NADİ, Y., *I.BMM'nin Açılışı ve İsyenlar*, Sel Yayınları, İstanbul 1955.

ÖZEK, Ç., *Türkiye'de Gerici Akımlar*, Varlık Yayınları, İstanbul 1968.

ÖZKÖK, R., *Milli Mücadele Başlarken Düzce- Bolu İsyenları*, Millet Yayınları, İstanbul 1971.

SELÇUK, İ., *Yüzbaşı Selâhattin'in Romanı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1981.

SELEK, S., *Anadolu İhtilâli* C. I, 5. baskı, Yayın evi yok, İstanbul 1981.

SOYSAL, İ., *150'likler*, 3. baskı, Gür Yayınları, İstanbul 1988.

TANSEL, S., *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C.III, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1988.

TEVETOĞLU, F., *Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

TUNAYA, T.Z., *Türkiye'de Siyasal Partiler(TSP)*, C-II, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1986.

Türk İstiklal Harbi VI, Ayaklanmalar, Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Ankara, 1974.

Türk İstiklal Harbi- VI, Ayaklanmalar, Genelkurmay Harp Tarihi Bildirileri, Ankara 1974 VI.

TÜRKGELDİ, A. F., *Görüp İşittiklerim*, 4. Baskı, Türk tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987.